

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.01.326>

JEL classification: H2, H5, H6, E62, O23

UDC: 336.1:338.24(477)"2030"

Аліна ХОДЖАЯН

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
E-mail: Alina_Khodzhaian@ukr.net
ORCID iD: 0000-0002-3015-1016

Олександр ШЕІН

аспірант,
Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, Україна
E-mail: oleksandrshein99@gmail.com

МОДЕРНІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В МЕЖАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ДОХОДІВ ДО 2030 РОКУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено стратегічні орієнтири модернізації бюджетної політики України в межах Національної стратегії доходів до 2030 року та її вплив на забезпечення економічної безпеки держави. Розглянуто проблеми зниження податкових надходжень, зростання бюджетного дефіциту, високого рівня тіньової економіки та залежності від міжнародної фінансової допомоги. Особлива увага приділена аналізу ефективності запропонованих реформ, таких як вдосконалення адміністрування податків, реформування спрощеної системи оподаткування та впровадження диференційованих ставок ПДВ для агросектору.

Метою статті є дослідження стратегічних орієнтирів реформування бюджетної політики в межах Національної стратегії доходів до 2030 року та визначенні її ролі у забезпеченні економічної безпеки України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Методологія. В процесі дослідження використано методи аналізу, синтезу та порівняння для оцінки ефективності заходів стратегії, контент-аналіз для ідентифікації основних недоліків документу, а також прогнозування для оцінки потенційного впливу реформ на мобілізацію бюджетних доходів.

Результати. Виявлено, що ефективна реалізація Національної стратегії доходів потребує удосконалення механізмів контролю, забезпечення прозорості та запровадження персональної відповідальності за досягнення тактичних цілей. Запропоновано інструменти оптимізації податкового адміністрування, реформування системи мобілізації доходів та заходи з мінімізації тіньового сектору, які дозволять суттєво підвищити рівень економічної безпеки держави.

Ключові слова: фіскальна політика; Національна стратегія доходів; економічна безпека; бюджетна політика; тіньова економіка; реформування оподаткування; ПДВ; мобілізація доходів.

Вступ

У сучасних реаліях глобальної нестабільності та регіональних конфліктів, реформування

бюджетної політики є ключовим інструментом для забезпечення економічної безпеки. Для України, яка перебуває у стані війни та зіткнулася з глибокими структурними

© Аліна Ходжаян, Олександр Шеїн, 2024

Отримано: 14.02.2024 р.

Рекомендовано до друку: 21.02.2024 р.

Опубліковано: 28.02.2024 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати: Ходжаян А., Шеїн О. Модернізація бюджетної політики в межах національної стратегії доходів до 2030 року та її роль у забезпеченні економічної безпеки. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 1. С. 326-336. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.01.326>

викликами, формування дієвих механізмів мобілізації бюджетних ресурсів є критичним завданням. Зниження податкових надходжень, зростання дефіциту бюджету та залежність від міжнародної фінансової допомоги вимагають розробки стратегічно орієнтованої фінансової політики.

Національна стратегія доходів до 2030 року, покликана забезпечити стійкість державних фінансів, містить низку важливих напрямів реформування системи оподаткування, адміністрування доходів та боротьби з тіньовою економікою. Однак для її успішної реалізації необхідно вирішити існуючі інституційні, технічні та економічні проблеми. В цьому контексті фінансова політика повинна не лише реагувати на поточні виклики, але й формувати фундамент для відновлення економічного потенціалу країни в довгостроковій перспективі.

Таким чином, аналіз Національної стратегії доходів до 2030 року є важливим для визначення шляхів підвищення ефективності бюджетної політики та її ролі у зміцненні економічної безпеки держави в умовах воєнних та післявоєнних трансформацій.

Бюджетна політика є об'єктом численних досліджень. Західна О. Р., Круглякова В. В. та Рахвал І. Р. [1] аналізували її стан і перспективи, а Калюжна Н., Ходжаян А. та Барон І. [2; 4; 5] досліджували вплив екзогенних факторів на економічну безпеку та бюджетну політику в умовах існування високої частки неформального сектору економіки України. Коляда Т. А. [3] розкривала теоретичні аспекти формування бюджетної стратегії, тоді як Чугунов І. Я. [6] акцентував увагу на бюджетній стратегії суспільного розвитку.

Попри наявні дослідження, політика доходів у контексті воєнного стану та післявоєнного відновлення залишається недостатньо вивченою, особливо щодо її впливу на економічну безпеку.

Мета та завдання статті

Мета статті полягає в дослідженні стратегічних орієнтирів реформування бюджетної політики в межах Національної стратегії доходів до 2030 року та визначенні її ролі у забезпеченні економічної безпеки України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Завдання статті

1. Проаналізувати ключові положення Національної стратегії доходів до 2030 року та визначити її вплив на економічну безпеку держави.
2. Оцінити масштаби тіньової економіки та запропонувати заходи для її мінімізації з метою збільшення податкових надходжень.
3. Обґрунтувати напрями реформування системи оподаткування та адміністрування доходів з урахуванням соціально-економічних викликів воєнного часу.

Виклад основного матеріалу

Ефективна бюджетна політика в умовах війни повинна поєднувати оперативне реагування на актуальні виклики з довгостроковим плануванням. Це включає оптимізацію державних доходів і витрат, управління державним боргом та підтримку фінансової стійкості. Особливості міжнародного середовища, зокрема, нестабільність політичних рішень США, Польщі та країн ЄС, які залишаються ключовими партнерами України, створюють додаткові ризики. Непослідовність їхньої політики щодо стримування авторитарних режимів та внутрішні політичні розбіжності негативно впливають на обсяги міжнародної фінансової допомоги, яка є важливим джерелом підтримки державного бюджету України.

Аналіз даних свідчить, що у 2023 році обсяги міжнародної грантової допомоги для України скоротилися на 11,5% порівняно з 2022 роком, тоді як міжнародна кредитна допомога зросла на значні 101,1%. Однак на початку 2024 року спостерігається різке скорочення обсягів міжнародної підтримки: у січні 2024 року грантова допомога зменшилася на 90,7%, а кредитна — на 90,5% порівняно з аналогічним періодом 2023 року. У лютому 2024 року скорочення стало ще відчутнішим — на 41% для грантової допомоги та майже повне зникнення кредитної допомоги (-99,9%).

Такі тенденції в умовах воєнного стану, коли ресурси агресора значно перевищують наявні в Україні, підкреслюють необхідність радикального реформування бюджетної політики. Зокрема, ключовим завданням є оптимізація мобілізації внутрішніх доходів державного бюджету через розробку нових стратегій та впровадження глибоких реформ.

Це включає перегляд джерел фінансування, мінімізацію залежності від зовнішньої підтримки та підвищення ефективності управління державними ресурсами.

Одним із ключових інструментів підвищення ефективності мобілізації доходів державного бюджету в умовах війни та післявоєнного відновлення стало ухвалення Урядом

Національної стратегії доходів до 2030 року [8]. Цей документ є позитивним кроком, спрямованим на вирішення низки проблем у сфері бюджетної політики, зокрема в частині збільшення доходів бюджету. Однак його ефективність залежатиме від здатності реалізувати зазначені положення на практиці.

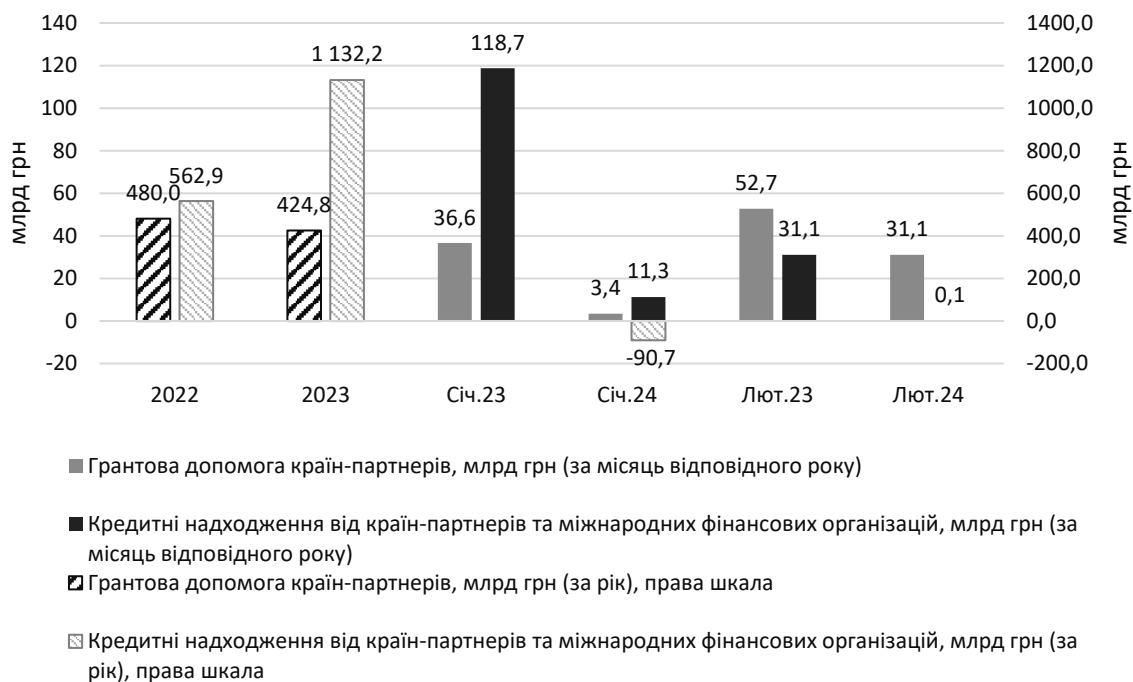

Рис. 1. Динаміка обсягу міжнародної допомоги наданої країнами-партнерами та міжнародними фінансовими організаціями у 2022-2023 роках*

*Побудовано автором за даними Міністерства фінансів України [7].

Серед головних завдань стратегії: боротьба з корупцією в податкових і митних органах, реформування спрощеної системи оподаткування, удосконалення адміністрування податків, адаптація механізмів оподаткування до стандартів ЄС, перегляд податкових пільг та впровадження сучасних ІТ-рішень. Попри це, аналіз документа виявляє низку недоліків — як інституційних, так і технічних та економічних, що можуть стати на заваді його практичній реалізації.

Зокрема, стратегія, як і багато інших українських стратегічних документів (наприклад, Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»), страждає від відсутності чіткого плану реалізації, що визначав би конкретні відповідальні органи та персональні зобов'язання за досягнення тактичних цілей, що перетворює документ на декларативний список намірів, а не дієвий інструмент

управління. Крім того, відсутність механізмів персональної відповідальності [9, с. 168] створює вакуум як у формальних, так і в неформальних інституціях, що унеможливорює системне стратегічне управління.

Досвід попередніх стратегій доводить, що без деталізованого плану реалізації та звітності стратегічні документи залишаються лише на папері. Тривалий час після оприлюднення Національної стратегії доходів до 2030 року не було жодних публічних звітів чи навіть інформаційних повідомлень про хід її виконання, що свідчить про повторення помилок минулого, коли відсутність чітких критеріїв відповідальності нівелювала потенціал стратегічного планування.

Для досягнення реальних результатів необхідно впровадити механізми контролю виконання стратегії, запровадити відомчу та персональну відповідальність, а також

забезпечити прозорість та звітність на кожному етапі реалізації. Без цих кроків стратегія ризикує залишитися декларацією, яка не зможе змінити систему мобілізації доходів державного бюджету.

Другим суттєвим недоліком Національної стратегії доходів до 2030 року є нечіткість формулювання стратегічних цілей і відсутність обґрунтованих числових показників. Серед визначених цілей зазначено, наприклад, забезпечення макроекономічної стабільності та зростання доходів бюджету до 27% ВВП [7]. Однак залишається незрозумілим, як саме «збереження рівня мобілізації доходів» сприятиме такому зростанню. Інші цілі, такі як адаптація законодавства до стандартів ЄС, посилення антикорупційних заходів чи цифровізація адміністративних процедур, мають переважно організаційний характер і не мають прямого впливу на доходи бюджету.

Стратегія також не враховує одного з ключових факторів втрат державних доходів — високого рівня тіньової економіки, який, за даними Міністерства економіки, становить 30–32%. Зниження цього показника до середнього рівня ЄС (16% ВВП) мало б стати однією з головних стратегічних цілей, адже це безпосередньо збільшило б базу оподаткування. Натомість запропоновані заходи боротьби з тіньовою економікою, такі як реформування спрощеної системи оподаткування, цифровізація податкових органів чи запровадження оподаткування карткових переказів, подані без належних розрахунків та прогнозів їхнього ефекту. Використовуючи можливості MS Excel ми розрахували лінійний прогноз для величини ВВП, тіньової економіки та обсягу ВВП, що ймовірно створений у тіньовому секторі (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка рівня тіньової економіки та ВВП України, в тому числі створеного у тіньовому секторі у 2013-2023 роках та прогноз на 2024-2025 роки

Джерело: Побудовано авторами за даними Міністерства економіки України [10].

Дані рисунку 1 дають змогу зрозуміти, що зниження рівня тіньової економіки до середньоевропейського рівня 16% для прогнозного ВВП у 2025 році (182,4 млрд дол США) дозволить вивільнити додаткові 26,02 млрд дол США тіньового ВВП. Це значення є критичним для забезпечення економічної безпеки держави, оскільки нинішній обсяг тіньового сектору при рівні 30,3% становить 55,2 млрд дол США. Зменшення тінізації економіки також знизить залежність держави

від неформальних ресурсів, сприяючи підвищенню прозорості фінансової системи та стимулюванню інвестиційного клімату.

Відповідно до Національної стратегії доходів, де передбачено перерозподіл 27% ВВП через бюджет, додаткові доходи Державного бюджету України завдяки детінізації можуть становити 7,03 млрд дол США або 267,1 млрд грн. Реалізація таких заходів забезпечить фінансову стійкість держави та створить необхідний ресурс для

підтримки економічної стабільності й відновлення інфраструктури в умовах війни.

З метою зниження рівня тіньової економіки та збільшення доходів державного бюджету в Національній стратегії доходів передбачено реформування спрощеної системи оподаткування, що є актуальним, адже ця система часто використовується великим бізнесом для уникнення податків через дроблення юридичних осіб чи зниження оподаткування заробітних плат. Основною проблемою, зазначеною в стратегії, є низький поріг для реєстрації платником ПДВ (1 млн грн для третьої групи), що створює стимули для зловживань, що призводить до недобросовісної конкуренції між суб'єктами, які працюють на спрощеній та загальній системах оподаткування.

Крім того, відсутність обов'язкового обліку товарних запасів для підприємців на спрощеній системі сприяє поширенню торгівлі контрафактними та контрабандними товарами. Цей аспект посилює проблеми недоотримання державою податків і вимагає негайного врегулювання.

Для вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням спрощеної системи оподаткування (ССО), Національна стратегія доходів до 2030 року пропонує об'єднання другої та третьої груп ССО для фізичних осіб-підприємців, впровадження диференційованих ставок податку (від 3% до 17%) та запровадження обов'язкового обліку товарів і документального підтвердження їх походження. Водночас передбачається збереження існуючого порогу реєстрації платником ПДВ, а для сільськогосподарських виробників — збільшення ставок оподаткування до рівня податку на прибуток [7, с. 58].

Однак такі пропозиції є недостатньо ефективними, оскільки не усувають ключову проблему — стимулювання зловживань через низький поріг реєстрації платником ПДВ, що створює умови для дроблення бізнесу та недобросовісної конкуренції між суб'єктами на ССО та загальній системі оподаткування. Ухвалені рішення щодо диференційованих ставок можуть створити додаткове навантаження як на підприємців, так і на податкові органи, ускладнюючи адміністрування системи.

На нашу думку, доцільно повністю скасувати можливість реєстрації платником ПДВ для суб'єктів третьої групи ССО, залишивши це право лише юридичним особам на загальній системі оподаткування. Такий підхід мінімізує стимули для маніпуляцій, скоротить кількість суб'єктів, що зловживають спрощеною системою, та сприятиме більш прозорому адмініструванню податків.

Важливим кроком також є запровадження обов'язкового обліку товарних запасів і використання реєстраторів розрахункових операцій для всіх груп ССО, що дозволить значно зменшити частку тіньової торгівлі, підвищивши ефективність податкових надходжень. Такий підхід створить більш справедливі умови для конкуренції, водночас спрощуючи моніторинг фінансових операцій і підвищуючи рівень податкової дисципліни.

Пропозиція щодо оподаткування карткових переказів громадян заслуговує на увагу, оскільки вона спрямована на зменшення обсягів незареєстрованої підприємницької діяльності. Однак, для уникнення надмірного податкового навантаження на пересічних громадян доцільно застосовувати цей підхід лише у випадках, коли загальна сума надходжень на карткові рахунки фізичної особи перевищує встановлений поріг (наприклад, 50 тис. грн на місяць), що дозволить не враховувати побутові перекази між членами родини чи друзями.

Національна стратегія доходів до 2030 року не містить конкретних розрахунків щодо потенційної бази оподаткування карткових переказів, що ускладнює оцінку ефективності такого заходу. Використовуючи дані Національного банку України за 2023 рік (1478,6 млрд грн загальних карткових переказів [11]) та оцінки рівня тіньової економіки, можна визначити можливі втрати бюджету:

- Оптимістичний сценарій (тіньова економіка становить 32%): частка тіньових операцій складає 473,2 млрд грн, а втрати бюджету від ПДФО — 85,2 млрд грн.
- Песимістичний сценарій (тіньова економіка на рівні 50%): обсяг тіньових операцій досягає 739,3 млрд грн, що призводить до втрат бюджету в розмірі 133,1 млрд грн.

Запровадження оподаткування за таких умов може забезпечити суттєве збільшення податкових надходжень. Водночас важливо

розробити механізм моніторингу операцій, щоб враховувати виключно ризикові перекази. Для ефективної реалізації необхідно також врахувати соціальний вплив цього заходу та адаптувати податкові вимоги до потреб населення.

Пропозиції боротьби з корупцією в податкових і митних органах, закладені у Національній стратегії доходів до 2030 року, акцентують увагу на прозорості та доброчесності. Однак багаторічний досвід України свідчить, що такі заходи не є достатньо ефективними: низькі позиції в індексі сприйняття корупції вказують на потребу в глибших реформах.

Мотиваційний підхід має включати підвищення заробітної плати працівникам фіскальних органів до рівня приватного сектору (35 тис. грн) та запровадження премій у розмірі відсотка від сплачених донарахованих сум за податковими перевітками. Низький рівень заробітної плати є одним із ключових факторів, що підвищують схильність працівників до корупції. Наприклад, середня зарплата інспектора податкової служби становить лише 13 тис. грн, тоді як середня зарплата у фінансовому секторі приватного бізнесу сягає 34,4 тис. грн [12]. Такий дисбаланс значно послаблює матеріальну мотивацію працівників та створює корупційні ризики.

Санкційний підхід передбачає підвищення ймовірності виявлення корупційних правопорушень і посилення відповідальності. Особливий акцент слід зробити на невідворотності покарання, що є ключовим стримуючим фактором для потенційних порушників.

Інтегрований підхід включає впровадження цифрових систем моніторингу ризиків і відкритість даних для громадського контролю, що дозволить зменшити корупційні ризики та забезпечить прозорість роботи фіскальних органів.

Підвищення прозорості діяльності податкових та митних органів є ключовим заходом у боротьбі з корупцією. Ефективними рішеннями можуть стати встановлення систем відеоспостереження на митних постах, впровадження профілів ризиків для працівників митниці в рамках Автоматизованої системи управління ризиками (АСУР) та запровадження інших механізмів, що сприяють

відкритості та посиленню громадського контролю.

Для посилення запобіжних механізмів проти корупції необхідно підвищити фінансові штрафи для посадових осіб, забезпечуючи їх суттєве перевищення потенційних «корупційних вигод». Такий підхід знижує привабливість корупційних дій, створюючи значні ризики для порушників.

З огляду на масштаби корупції в Україні, особливо в умовах воєнного стану, боротьба з цим явищем потребує рішучих та радикальних заходів. Доцільним є запровадження солідарної відповідальності для керівників податкових і митних органів та їхніх близьких родичів (першого та другого ступеня спорідненості). Такий підхід передбачає штрафи та конфіскацію майна, набутого за час перебування на керівній посаді, що ґрунтується на положеннях статті 14.1.263 Податкового кодексу України не лише для посадової особи, а й для її близьких родичів виходячи з проведення відповідного аналітичного дослідження джерел походження доходів. Такі заходи суттєво підвищують ризики для корупціонерів, знижуючи вигоди від їхньої діяльності, та формують системний підхід до зменшення корупційної складової. Вони також сприяють підвищенню загальної прозорості у роботі фіскальних органів, зміцнюючи довіру до них з боку громадськості та міжнародних партнерів.

Продовжуючи аналіз Національної стратегії доходів до 2030 року, важливо відзначити, що третім істотним недоліком є відсутність розрахунків та прогнозів щодо впливу мобілізації та демографічної ситуації на податкову базу і обсяги надходжень до бюджету.

За даними Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, станом на 2023 рік чисельність населення на підконтрольній території України становила 31,7 млн осіб. Починаючи з 24 лютого 2022 року, з України емігрувало приблизно 8 млн людей [13; 14]. Однак ці дані не враховуються при розрахунках податкової бази, що призводить до викривлення прогнозів бюджетної політики та поточних надходжень до бюджету.

Відсутність у стратегії чітких розрахунків щодо впливу демографічних змін і мобілізації

на фінансові показники значно знижує ефективність планування бюджетної політики, особливо в умовах війни. Для усунення цього недоліку необхідно інтегрувати до стратегії демографічні прогнози та оцінити їхній вплив на податкову базу.

Потребує перегляду й системи мобілізації чоловічого населення до Сил оборони України через надмірну орієнтацію на офіційно зайнятих працівників підприємств та фізичних осіб-підприємців, дані про яких легко відстежити. Водночас значна частина безробітних чоловіків та так званих «пенсіонерів у погонах» віком 40-60 років залишається поза увагою мобілізаційних структур. За даними Пенсійного фонду України, з 596 тис. «пенсіонерів у погонах» лише 21,5 тис. залучено до Збройних Сил України, тоді як близько 239 тис. перебувають у працездатному віці [15].

Теорія людського капіталу наголошує на необхідності навчання та підготовки тих категорій громадян, які можуть найефективніше виконувати завдання у військових підрозділах. З економічної точки зору пріоритетною групою для мобілізації мають стати безробітні чоловіки, оскільки вони не генерують доданої вартості та не сплачують податки, а їх залучення до оборонної сфери сприятиме як військовій, так і економічній стабільності.

За оцінками, чисельність безробітних чоловіків коливається від 26,5 тис. офіційно зареєстрованих до 2,6 млн осіб (за даними Інституту демографії та соціальних досліджень). Мобілізація 300 тис. безробітних дозволяє оцінити потенційний економічний ефект:

- Середня зарплата військовослужбовця становить 65 тис. грн.
- Податкові надходження до бюджету (ПДФО та ЄСВ) можуть досягти 42 млрд грн.

Подвійний ефект мобілізації безробітних проявляється у двох напрямках. По-перше, це знижує навантаження на бізнес і фізичних осіб-підприємців, що дозволяє їм продовжувати свою діяльність. По-друге, стимулює безробітних до офіційного працевлаштування або реєстрації підприємницької діяльності, що створює додаткові надходження до бюджету та активізує економіку регіонів.

Таким чином, перезапуск системи мобілізації з урахуванням демографічних та

економічних чинників дозволить не лише підвищити обороноздатність країни, а й сприятиме фінансовій стійкості та загальному пожвавленню економічної активності.

У контексті забезпечення бюджетної та економічної безпеки на тлі затяжної війни та суттєвої диспропорції у ресурсному потенціалі між Україною та агресором, доцільним є триразове підвищення ставки військового збору (до 5%), що дозволить додатково мобілізувати близько 75 млрд грн на рік до Державного бюджету. Водночас ефективним рішенням є розширення бази військового збору шляхом застосування ставки 1,5% до валютообмінних операцій, міжнародних переказів коштів фізичними особами та експорту сировинної продукції. Такий крок не лише збільшить фінансові надходження, але й створить стимули для переходу економіки від сировинного експорту до виробництва продукції з вищою доданою вартістю, що сприятиме довгостроковій економічній стабільності та зменшенню вразливості бюджету до зовнішніх шоків.

Одним із значних упущень Національної стратегії доходів до 2030 року є відсутність ефективних заходів для обмеження тіньового валютного ринку, який продовжує негативно впливати на економічну безпеку України. За даними Національного банку України, обсяг готівкової іноземної валюти поза банківською системою становить 120 млрд доларів США, що еквівалентно 74% ВВП країни (рис. 3).

Така тенденція свідчить про стійкий відтік валюти з банківської системи та значну частку тіньових операцій в економіці. Особливо стрімке зростання зафіксоване у період 2020–2023 років, коли обсяги готівкової валюти зросли на 29% з 93,3 млрд дол США у 2020 році до 120,2 млрд дол США у 2023 році, що є наслідком макроекономічної нестабільності, воєнних ризиків та слабого фінансового контролю. Наявність таких масштабів тіньового валютного ринку підтримує схеми ухилення від оподаткування на ринках житла, комерційної нерухомості, автомобілів та зерна. Вимога обов'язкових безготівкових розрахунків через банківські системи є необхідною умовою для ліквідації цих схем. Її впровадження суттєво розширить податкову базу, зменшить обіг іноземної готівки та сприятиме поверненню валюти в офіційний фінансовий обіг країни.

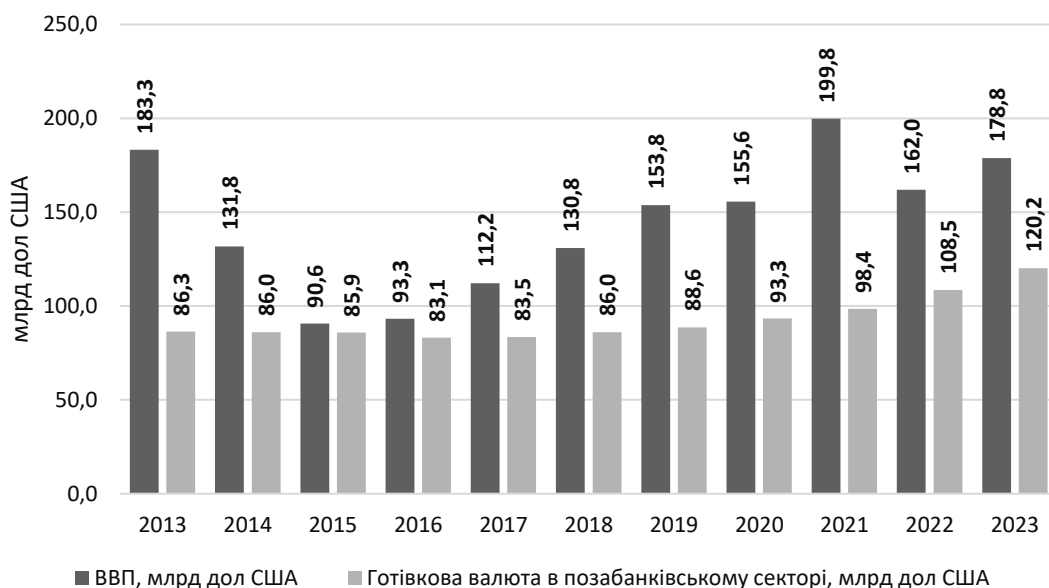

Рис. 3. Динаміка ВВП України та обсягу готівкової валюти в позабанківському секторі у 2013-2023 роках

Джерело: Побудовано авторами за даними Національного банку України [16].

Проблему також поглиблює безконтрольна діяльність так званих «валютників», які, не маючи офіційної реєстрації, здійснюють валютообмінні операції та отримують значні неоподатковані доходи. Розв'язати це питання можна двома шляхами: повною криміналізацією їх діяльності або створенням легального механізму оподаткування через третю групу спрощеної системи оподаткування. Зокрема, пропонується запровадити податкову ставку на рівні 10-15% із підвищенням максимально дозволеного річного доходу до 20 млн грн та обов'язковим використанням реєстраторів розрахункових операцій. Такий підхід дозволить узаконити діяльність валютників, забезпечити контроль за їх операціями та залучити додаткові податкові надходження до державного бюджету.

Завершуючи аналіз Національної стратегії доходів до 2030 року, слід підкреслити необхідність корекції стратегічних підходів до використання податку на додану вартість (ПДВ) як інструменту економічного стимулювання. ПДВ має слугувати стимулом для підприємств, що виробляють продукцію з високою доданою вартістю, однак нинішній механізм адміністрування податку створює умови для зловживань з боку високорентабельних виробників сировинної сільськогосподарської продукції. Рентабельність виробництва зерна,

яка навіть за умов блокади портів сягає 35–40%, у поєднанні з можливістю відшкодування 20% ПДВ, сприяє надмірному стимулюванню сировинного експорту, що робить національну економіку залежною від світових цін на сировину та обмежує створення доданої вартості.

Для стимулювання позитивних структурних зрушень в економіці, стимулювання нарощення ланцюга формування доданої вартості в межах національної економіки, підвищення прибутковості виробничої діяльності і, як наслідок, розширення бази оподаткування та наповнення державного бюджету без підвищення ставок податку на прибуток доцільним є: запровадити диференційовану шкалу ставок ПДВ для експортерів агросектору залежно від рівня доданої вартості. Наприклад, для експортерів зерна ставка ПДВ може становити 5%, для виробників муки — 15%, а для виробників біодобавок і біопалива — 20%. Такий підхід дозволить зменшити обсяги відшкодування ПДВ для сировинного виробництва, водночас створюючи стимули для переробки продукції всередині країни. Це сприятиме розвитку секторів із високим рівнем доданої вартості і технологічної переробки, посилить податкову базу, знизить залежність від сировинного

експорту та забезпечить стійке зростання національної економіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Підсумовуючи наведене, можна визначити ключові стратегічні орієнтири політики доходів Державного бюджету України для забезпечення економічної безпеки. Основними пріоритетами є: мінімізація тіньової економіки шляхом посилення контролю та фіскальних механізмів; реформування спрощеної системи оподаткування з акцентом на вдосконалення адміністрування ПДВ та ліквідацію схем дроблення бізнесу через фізичних осіб-підприємців; оподаткування карткових переказів громадян у межах чітко визначених ризикових порогів для мінімізації незареєстрованої діяльності.

Необхідною умовою є реалізація ефективних антикорупційних програм у податкових і митних службах шляхом

підвищення заробітних плат працівників, запровадження дієвих фінансових і кримінальних санкцій та збільшення ймовірності виявлення порушень. Додатково слід перезапустити систему мобілізації з урахуванням демографічних факторів, що дозволить оптимізувати трудові ресурси та посилити податкові надходження.

Також важливим є оподаткування операцій тіньового валютного ринку та його поступова мінімізація через обов'язкову безготівкову оплату на вторинних ринках. Окрім цього, диференційоване адміністрування ПДВ для аграрного сектору сприятиме підвищенню доданої вартості продукції та зменшенню фіскальних втрат від сировинного експорту.

Впровадження цих заходів дозволить мобілізувати до Державного бюджету України близько 500 млрд грн, що є критичним ресурсом для забезпечення стійкості бюджету та економічної безпеки держави в умовах воєнного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Західна О. Р., Круглякова В. В., Рахвал І. Р. Бюджетна політика України: стан, оцінювання, перспективи. *Молодий вчений*. 2023. № 10. С. 194–199.
2. Kalyuzhna N., Khodzhaian A., Baron I. Economic Security of Ukraine Under the Destructive Influence of Exogenous Determinants. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2023. Вип. № 2 (194). С. 161–170. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-2/161>
3. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика [монографія]. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. 396 с.
4. Ходжаян А. О., Богдановська Є. О. Стратегії антикризової державної політики розвинутих країн світу та України. Матеріали міжнародної Інтернет-конференції «Модернізація економіки: виклики і можливості економічного зростання», 15 лютого 2017 р. [dndiime.org/uk/]. К: ДНДІМЕ, 2017 р. 191 с.
5. Ходжаян А. О., Ганжа Б. О. Тенденції функціонування неформального сектору економіки. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. 2017. Вип. 1(190). К, 2017. С. 35–41.
6. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.
7. У 2023 році Мінфін України залучив 42,6 млрд доларів США пільгового та грантового фінансування від міжнародних партнерів. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ministry_of_finance_of_ukraine_attracted_usd_426_billion_of_concessional_and_grant_financing_from_international_partners_in_2023-4370.
8. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.
9. Про стратегію. 10 найкращих статей із журналу *Harvard Business Review*; пер. з англ. К. Козачук. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2019. 288 с.

10. Тенденції тіньової економіки. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
11. Безготівкові розрахунки. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/nocash>.
12. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності за місяць. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Моїсєєв В. Україна втрачає населення: 52, 48, 42, 36, 32 мільйони – хто відновлюватиме країну. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/demografichna-situaciya-v-ukrayini-pid-chas-ta-pislyavijni>.
14. Три важливі демографічні показники. 2023-го народилося найменше дітей за останні 300 років. URL: <https://texty.org.ua/articles/112194/try-vazhlyvi-demografichni-pokaznyky-2023-ho-narodylosya-najmenshe-ditej-za-ostanni-300-rokiv/>.
15. У Раді розповіли, скільки в Україні є військових пенсіонерів до 60 років, які не служать. URL: <https://military.novyny.live/uradi-rozpovili-skilki-v-ukrayini-ie-viiskovikh-pensioneriv-do-60-rokiv-iaki-ne-sluzhat-151317.html>.
16. Міжнародна інвестиційна позиція України. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

REFERENCES

1. Zakhidna, O. R., Krugliakova, V. V., & Rakhval, I. R. (2023). Budget policy of Ukraine: State, evaluation, prospects. *Young Scientist*, (10), 194–199. [In Ukrainian].
2. Kalyuzhna, N., Khodzhaian, A., & Baron, I. (2023). Economic security of Ukraine under the destructive influence of exogenous determinants. *Scientific Bulletin of the National Mining University*, (2)(194), 161–170. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-2/161>
3. Koliada, T. A. (2016). *Formation of Ukraine's budget strategy: Theory, methodology, practice* (Monograph). Irpin: University of the State Fiscal Service of Ukraine. [In Ukrainian].
4. Khodzhaian, A. O., & Bohdanovska, Ye. O. (2017). Strategies of anti-crisis state policy in developed countries and Ukraine. In *Modernization of the economy: Challenges and opportunities for economic growth* (pp. 1–191). Kyiv: DNDEIME. Retrieved from <https://dndiime.org/uk/>. [In Ukrainian].
5. Khodzhaian, A. O., & Ganja, B. O. (2017). Trends in the functioning of the informal economy sector. *Bulletin of Taras Shevchenko National University*, (1)(190), 35–41. [In Ukrainian].
6. Chuhunov, I. Ya. (2021). *Budget strategy for social development* (Monograph). Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics. [In Ukrainian].
7. Ministry of Finance of Ukraine. (2023). In 2023, the Ministry of Finance of Ukraine attracted \$42.6 billion of concessional and grant financing from international partners. Retrieved from https://mof.gov.ua/uk/news/ministry_of_finance_of_ukraine_attracted_usd_426_billion_of_concessional_and_grant_financing_from_international_partners_in_2023-4370.
8. Ministry of Finance of Ukraine. (2024). National revenue strategy until 2030. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.
9. *On strategy: The 10 most important articles from Harvard Business Review* (2019). Kyiv: KM-Books Publishing Group. [Translated from English by K. Kozachuk].

10. Ministry of Economy of Ukraine. (2024). Shadow economy trends. Retrieved from <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
11. National Bank of Ukraine. (2023). Non-cash payments. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/payments/nocash>.
12. State Statistics Service of Ukraine. (2023). Average wages by economic activity by month. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua>.
13. Moiseyev, V. (2023). Ukraine loses population: 52, 48, 42, 36, 32 million – Who will rebuild the country? Retrieved from <https://thepage.ua/ua/economy/demografichna-situaciya-v-ukrayini-pid-chas-ta-pislyavijni>.
14. Texty.org.ua. (2023). Three important demographic indicators: 2023 saw the fewest children born in the last 300 years. Retrieved from <https://texty.org.ua/articles/112194/tryvazhlyvi-demografichni-pokaznyky-2023-honarodylosya-najmenshe-ditej-za-ostanni-300-rokiv/>.
15. Novyny.Live. (2023). The Rada reported how many military pensioners under 60 in Ukraine are not serving. Retrieved from <https://military.novyny.live/u-radi-rozpovili-skilki-v-ukrayini-ie-viiskovikh-pensioneriv-do-60-rokiv-iaki-ne-sluzhat-151317.html>.
16. National Bank of Ukraine. (2023). International investment position of Ukraine. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

Alina Khodzhaian, Doctor of Economics Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Professor, Head of Department of Economic Theory, Macro and Microeconomics, Ukraine

Oleksandr Shein, PhD student, State Research Institute of Informatization and Modeling of Economics, Ukraine

Modernization of budget policy within the national revenue strategy until 2030 and its role in ensuring economic security

Abstract

The article examines the strategic guidelines for modernizing Ukraine's budget policy as set out in the National Revenue Strategy until 2030 and its impact on ensuring the country's economic security. It addresses the issues of declining tax revenues, increasing budget deficits, a high level of the shadow economy, and dependence on international financial assistance. Particular attention is given to analyzing the effectiveness of proposed reforms, including improved tax administration, the reform of the simplified taxation system, and the introduction of differentiated VAT rates for the agricultural sector.

The purpose of this article is to study the strategic orientations for reforming budget policy within the framework of the National Revenue Strategy until 2030 and to determine its role in ensuring Ukraine's economic security under martial law and during post-war recovery.

Methodology. The research applies methods of analysis, synthesis, and comparison to evaluate the effectiveness of the strategy's measures; content analysis to identify the main shortcomings of the document; and forecasting to assess the potential impact of the reforms on revenue mobilization.

Results. It was found that the effective implementation of the National Revenue Strategy requires improving control mechanisms, ensuring transparency, and introducing personal accountability for achieving tactical objectives. The article proposes tools for optimizing tax administration, reforms in revenue mobilization, and measures to minimize the shadow sector, all of which can significantly enhance the state's level of economic security.

Keywords: fiscal policy; National Revenue Strategy; economic security; budget policy; shadow economy; tax reform; VAT; revenue mobilization.

Cite as: Khodzhaian, A., and Shein, O. (2024). Modernization of budget policy within the national revenue strategy until 2030 and its role in ensuring economic security. *Economic analysis*, 34 (1), 326-336. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.01.326>